

Bidrag til Konfirmationens Historie.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Skjønt Luther forkastede Romerkirkens Konfirmations-sakrament¹⁾, har der dog ligefra Reformationens Dage været følt Trang til en kirkelig Handling, der kunde give de barnedøbte Lejlighed til før deres første Altergang offentlig at aflægge en kristelig Bekjendelse. Herom ytrer M. Jørgen Jensen Sadolin i sin Forklaring til den første danske Katekismus af 1532, at de unge Folk burde kunne gjøre Rede for deres Børnelærdom, »naar de rettelig blive firmede, det er stadfæstede og tagne for Fulde at være rette Kristne, der maa annamme det hellige Alters Sakrament og være lodtagne udi andre den hellige Kirkes almindelige Goder«²⁾.

Siden høre vi fra Tid til anden Vidnesbyrd, dels om at ansete Kinkelærere som Niels Hemmingsen, Hans Povlsen Resen o. a. have udtalt sig i samme Retning³⁾, dels at nogle Præster have foretaget en saadan Konfirmation, inden de unge stedtes til d. hell. Nadvere. Det sidste skete navnlig fra den Tid af, da Pietismen havde begyndt at finde Indgang her i Landet. Den første Biskop,

¹⁾ Om dette Sakramentes Form hos os findes en gammel Beretning meddelt i Ny kh. Sml. II, 605 f. Jfr. Nord. Kirkeleks. II, 827.

²⁾ Kierkegaard, Nord. Tidsskr. for christel. Theologi III, 227. Rørdam, J. J. Sadolin, S. 27.

³⁾ J. Møller, Mnemosyne IV, 215 ff. C. Engell i »Ugeskrift for Skolen« I, 273 f. Treschow, Danske Jubel-Lærere, S. 62. Danske Kinkelove III, 165. Ussing, Kirkeforfatn. IV, 2, 119 ff. og flere nyere Skrifter.

som paa denne Tid gjorde Skridt i Retning af Indførelse af Konfirmation som en almindelig Kirkeskik, var Dr. Chr. Rud. Müller i Odense, der 1706 paalagde sit Stifts Provster og Præster at undersøge, om Konfirmation for de unge efter Oldkirkens Ritus lod sig indføre allesteds; i bekræftende Tilfælde vilde han nemlig sætte sig i Forbindelse med de andre Biskopper, for med dem at søge Kongens Bevilling dertil. Det lader imidlertid ikke til, at Sagen har fundet vedkommendes Bifald, da man navnlig var betænkelig ved, uden Hensyn til den historiske Udvikling, at søge tilbage til Oldkirkens Skik¹⁾.

Biskop Müller har vistnok dermed ladet Planen falde. Naar det for øvrigt netop var denne ellers ikke meget fremtrædende Mand, der havde fattet Tanken om almindelig Konfirmation, maa Grunden søges i, at han, der var en Flensborger af Fødsel og tidligere havde været Præst i Holsten, var kjendt med Forholdene i disse Egne, hvor Planen om Indførelsen af Ungdommens Konfirmation var ikke saa lidt videre fremskreden end her til Lands²⁾. Det var da ogsaa en Holstener (J. W. Schrøder) og en Slesviger (J. B. Blume), der gav Stødet til, at Christian VI ved Forordningen af 13. Januar 1736 førte Sagen igjennem i Danmark og Norge, ligesom han under 9. Marts 1733 paa Generalsuperintendent Conradis Forslag havde paabudt Konfirmationens Indførelse i Slesvig og den kongelige Del af Holsten.

I Norge havde Biskop Peder Hersleb vist, at Sagen laa ham paa Hjerte ved det mærkelige »Forslag«, han Juleaften 1732 udsendte til Christiania Stifts Præster, om »hvordan det herefter kan forholdes med dem, som første Gang begjære at antages til Guds Bord«, hvilket førte til, at der fra 1734 af, i alt Fald i mange af Stiftets Sogne,

¹⁾ Bloch, Den Fyenske Geistligheds Hist. I, 144. 148. Kh. Sml. 4. R. VI, 803.

²⁾ J. Møller, anf. Skr. IV, 218. Pont. Ann. IV, 655. Ny kh. Sml. VI, 124—5.

holdtes Konfirmation¹⁾. I Waisenhusets Kirke i Kjøbenhavn holdtes i Foraaret 1735 den første Konfirmation²⁾. Det var paa en Maade ogsaa fra denne Stiftelse, at Stødet til Indførelse af en almindelig Konfirmation af Ungdommen her i Landet og Norge udgik, idet en af Stiftelsens Direktører, Etatsraad J. W. Schrøder, sendte Kongen et (tydsk) Skrift angaaende Sagen. Da denne havde svaret og takket for Bogen, med Tilkjendegivelse af, at han intet hellere ønskede, end at Guds Rige maatte blive udbredt blandt hans Undersaatter, saa tilskrev Schrøder ham som følger:

Ew. königl. Maj. dancke ich unterthänigst für die eigenhändige allergnädigste Versicherung von dem richtigen Empfang des übersandten Buchs, und preise dabey demüthigst den König aller Könige, dass Er Ew. königl. Maj. einen solchen Sinn gegeben, dass Dieselbe nichts mehr wünschen, als dass sein Reich nicht nur in Dero eigenen so theuer erkaufften Seele, sondern auch bey Dero anvertrauten Unterthanen ausgebreitet werden möge. Er befestige Ew. königl. Maj. nach seiner ewigen Liebe in diesem gottseeligen Vorsatz und schencke Denenselben viele rechtschaffene, fromme, weise, erfahrne u. aufrichtige Männer, die willig und geschickt seyn, ein so herrliches u. ihm so gefälliges Werck unter seinem göttlchen Segen und Ew. königl. Maj. kräftigen Beystand und Vorschub mit rechter Weissheit, Fürsichtigkeit und Freudigkeit gestrost anzugreifen und zu seines allerheiligsten Nahmens Ehre, vieler Seelen Errettung und Ew. königl. Maj. beständigen Vergnügen glücklich hinauszuführen. Verhoffentlich würde zur Erlangung dieser Christ-löblichen Absichten nicht wenig beytragen, wenn es Ew. königl. Maj. alleyn gefallen mögte, die an vielen wo nicht den meisten Orten in Holsteinischen und Schleswigschen schon gebräuchliche

¹⁾ Theol. Tidsskrift for den evang. Kirke i Norge. VIII, 57—61 (jvfr. VII, 331—3). Zwergius, Siell. Clerisie, S. 388.

²⁾ Kh. Sml. 4. R. III, 544—5.

Confirmation auch in hiesigem Reiche einzuführen, indem es oft einen grossen Eindruck u. vielen Nutzen bey jungen Leute hat, wenn sie vor dem erstmahligen Gebrauch des h. Abendmahls ihr Glaubens-Bekäntnis vor der versammelten Gemeine öffentlich ablegen und zu gleich ihren in der ersten Kindheit gemachte Tauf-Bund unter nachdrücklicher Anrede eines treuen Predigers selbst erneuern. Erhält man gleich nicht bey allen was man hiedurch sucht, so haben sie doch desto weniger Entschuldigung, wenn sie nicht redlich vor dem Herren wandeln oder ihr Christenthum mit Ernst treiben, und die Regenten so wohl als die Prediger können dabey in ihrem Gewissen desto ruhiger seyn, weil sie gethan, was sie zum wahren Seelen Heyl ihrer Unterthanen u. Zuhörer dienlich zu seyn erachtet. Nechst dem möchte es auch ein schönes Hülfsmittel seyn, das gute bey manchen Seelen zu erwecken und befördern, wenn denen Leuten die Bibel oder zum wenigsten das Neue Testament und andere erbauliche Bücher in die Hände gebracht, und insonderheit denen armen, die dergleichen selbst nicht bezahlen können, umsonst ausgetheilet würden¹⁾, wie solches an verschiedenen Orten schon versucht, und dadurch viel gutes gestiftet worden. Ich überlasse aber alles Ew. königl. Maj. allergnädigster reifferer Überlegung, und bitte unterthänigst nicht ungnädig zu deuten, dass auf einige allergnädigst gegebene Veranlassung mich erkühnet, dergleichen allerunterthänigste wohlgemeinte Vorstellung zu thun, der ich Ew. königl. Maj. fortwährenden Gnade mich demüthigst empfehle und unter hertzlicher Anwünschung alles leiblichen, geistlichen und himmlischen Seegens mit tiefester Ehrerbietung beharre

E. k. M. — —²⁾.

Copenh. d. 19. Sept. a. 1735.

¹⁾ Det er sikkert første Gang, denne Tanke er fremsat hos os.

²⁾ Naar Underskriften fattes, kommer det af, at det er en Konzept, der dog nu findes blandt Kongehusets Sager i Rigsarkivet.

P. S. Da ich dieses bereits geschrieben und zur Versiegelung fertig gemacht hatte, eröffnet mir der Geheime Rath von Holstein zu meiner nicht geringen Ermunterung, dass Ew. königl. Maj. schon allergnädigsten Schluss gefasset, dasjenige ins Werck zu setzen, was ich wegen der Confirmation allerunterthänigst vorgestellet. Ich verehre hierunter die göttliche Direction, dass mir solches eben an dem Tage kund werden müssen, an welchem ich mit diesen Gedancken umgegangen und selbige aus wohlmeinenden Hertzen Ew. königl. Maj. allerunterthänigst vorzutragen, mich unterwunden. Es wird mich solehes desto mehr erwecken um nach Ew. königl. Maj. allergnädigsten Befehl hierüber mit dem Hof-Prediger Bluhme je eher je lieber zu reden, und so dann nebst demselben meine wenige Gedancken über diese wichtige Angelegenheit zu Ew. königl. Maj. allergn. Beurtheilung allerunterthänigst darzulegen, wozu der Herr selbst Licht u. Gnade geben wolle.

Herpaa svarede Kongen:

Monsieur.

Sein Schreiben vom 19ten September habe gestern wohl erhalten. Ich neme es Ihm gahr nicht übel, sondern viel mehr wohl, dass Er mir erinnert, was Er dienlich findet zur Ausbreitung des Reiches Gottes. Was die Confirmation der Kinder betrifft, beziehe mich auf dem, was Geheimteraht Holst Ihm gesagt hat. Was die Austheilung der Bibeln betrifft, finde solches recht gut, bin auch hier zu gantz willig, wen nur weiss erst, ob solche zu haben sind, wie viel er meint, dass wohl zum ersten nöthig wahren, und letztlich, wie viel es kosten könnte. Der Herr aber seegne dieses und richte seyn Reich selber bey uns auf. Ich bin zeitlebens

Monsieur

Friederichsburg
d. 21ten Sept. a 1735

Votre tres affectione
Christian R.

Pour le Conseille d'Etat Schröder.

Herpaa fulgte Schrøders Svar, som følger:

Ich erkenne es mit allerunterthänigsten Danck, dass Ew. königl. Maj. meine wohlgemeinte Vorschläge so gar gnädig aufzunehmen geruhet, bedauere aber, dass ich dem allergnädigsten Befehl wegen eines zu entwerffenden Projects, wie es mit der Confirmation am erbaulichsten einzurichten seyn möchte, in dieser Woche nicht nachleben kan, weil der Hof-Prediger Bluhme in derselben mit so vieler Arbeit überhäuffet ist, dass er auf diese Sache zu dencken sich nicht im Stande befindet. Ich habe sonst meine Gedancken schon einiger Massen gefasset, auch sie heute dem Geheimen Rath von Holstein zum Theil eröffnet, und ihm insonderheit gewiesen, wie es mit der Confirmation in der Grafschafft Oldenburg nach Anweisung der dortigen Kirchen-Ordnung und des daselbst eingeführten Hand-Buchs gehalten werde. Erhält mir nun der Herr Leben und Gesundheit, so will ich in der bevorstehenden mit dem Hof-Prediger Bluhme hierüber ausführlicher sprechen und so dann nebst ihm das anbefohlene Project allerunterthänigst verabreden, und nachdem es entworfen, demüthigst übersenden. Indessen nehme ich mir die Freyheit, eine erweckliche Vorstellung beyzulegen, die der Cantzler Pfaff in Ansehung der Catechisation und Confirmation gethan, als die letzte a. 1723 im Würtembergischen eingeführet worden¹⁾, welche Ew. königl. Maj. verhoffentlich in Dero gottseeligen Vorsatz noch mehr bestärcken würde, wenn es Dero überhäuffte und wichtige Geschäfte erlauben solten dieselbe durchzulesen oder Ihnen vorlesen zu lassen.

Da Christian VI ikke plejede at gaa til en vigtig kirkelig Foranstaltning uden først at have raadspurgt sine tre kirkelige Konsulenter, Bluhme, Söhlenthal og Stol-

¹⁾ Pfaff, »Kurze Anweisung zur Confirmation«, hvilket Skrift ogsaa anpriser af P. Hersleb i hans Epistola pastoralis 1737.

berg¹⁾, havde han allerede sat Sagen i Bevægelse, som det fremgaar af følgende Betænkninger²⁾.

Bluhme udtalte sig, som sædvanligt under slige Forhold, med Udførlighed i følgende

**Allerunterthänigstes Bedencken von Einführung der
Kinder-Confirmation.**

Unter den vielfältigen Anordnungen, wodurch mann in der Kirche die Aufnahme des Reichs Jesu zu befördern gesucht hat, findet sich auch die sogenannte Confirmation der Kinder, die zum erstenmahl zum Heil. Abendmahl gehen wollen. Mann verstehet aber keinesweges hierunter die Papistische Firmung, welche für ein Sacrament ausgegeben wird; sondern) die Confirmation, davon die Rede ist, bestehet in einer menschlichen Ordnung, da diejenigen Junge Leute, welche nun ein Verlangen haben, zum Tisch des Herrn sich zu nahen, nachdem sie von dem Prediger vorhero einige Wochen eine zulängliche privat Information in ihren Häusern genossen, öffentlich in der Kirchen vor der Gemeine dargestellt, aus allen Stücken Christlicher Lehre examiniret, und ihres Tauf-Bundes erinnert werden. Sie wiederholen sodann solchen Tauf-Bund, und was ihre Gevattern ehemahls in ihrem Nahmen bey ihrer Taufe zugesaget haben: sie versichern dessen Festhaltung mit einem Handschlag, und verheisen in der erckannten Evangelischen Lutherischen Religion beständig zuverharren.

Folglich werden Sie in solchen Tauf-Bund von dem Prediger mit Auflegung der Hände confirmiret, und zur Beständigkeit im Glauben erwecket. Dabey wird vom Prediger und der Gemeine hertzlich über sie gebethen und ihnen die Freyheit gegeben zum Abendmahl zu gehen. Solcher Gebrauch ist einer von den ältesten, so in der Kirche gestiftet worden. Mann findet in den ersten seculis

¹⁾ Se foran S. 113—4. 350—1.

²⁾ Findes blandt Heibergs Samlinger fra Arkivet i Wernigerode.

des Neuen Testaments Gewohnheiten, die mit der Confirmation die genaueste Verwandschaft haben. Sie ist nicht eine papistische Erfindung; dahero mann bey der Reformation gesucht, dasjenige davon wegzunehmen, was der Sauerteig des Aberglaubens dabey verdorben. Dabenebst hat sie auch an und vor sich dergleichen Nutzbarckheit, dass mann billig derselben Einführung an allen Orten wünschen mögte. Denn wie sie Gottes Ehre und die Erbauung der Kirche Gottes überhaupt zum Zweck hat, so werden auch dadurch die Junge Leuthe zur fleissigen Erlernungen der Göttl. Wahrheiten angehalten, die unverfälschte Reinigckheit der Lehre befördert, die Gemeinde, welche bey der Confirmation gegenwärtig ist, durch solche Handlung, wie die Erfahrung beweiset, in einer Hertzlichen Bewegung zum guten gesetzt; und ihres eigenen Glaubens-Beckentnisses erinnert. Die Confirmandi selbst werden dadurch zu einem desto grösseren Fleiss in der Glaubens-Einigheit erwecket: ihre wiederholte solenne Absagung der Welt, und die Zusage Gott getreu zu bleiben, thut zu der Zeit einen kräftigen Eindruck in ihr Gemüth, da die Lüste der Welt ihnen sonderlich gefährlich sind. Hat der Vortrag des Göttl. Worts zu einer Zeit Eingang in die Seele, so geschiehet solches bey der Confirmation. Das zusammengesetzte und hertzl. Gebeth der gantzen Gemeinde über die Confirmandos kan auch nicht ohne sonderbaren Nutzen seyn, anderer Früchte dieser heiligen Handlung zugeschweigen.

Wann nun ein jegliches Mittel zu Erweiterung des Reichs Christi billig zuergreifen ist, so mögte mann billig wünschen, dass auch eine so heilsame Sache, als die Confirmation ist, in den hiesigen Königreichen mögte eingeführet werden. Es haben schon vorhinn die Beherscher dieser Cronen fur gut befunden, in Dero Hertzogthümern Schleswig und Hollstein solche Confirmation zu introduciren, gleichwie auch sonst an den mehresten Orten der Lutherischen Kirche selbige gebräuchlich ist. Man findet unter

den Reformirten Lehrern, die sonst den Ceremonien feind sind, etliche, die den Nutzen der Confirmation erkennen, und desfalss in öffentlichen Schriften wünschen selbige eingeführet zu sehen. Und im Englischen Kirchen-Ritual siehet man die Massgebung, wie sie in der Englischen Kirche geschehen müsse. Zwar trägt mann billig ein Bedencken in der Kirche neue Ritus aufzubringen; doch die Bedencklichkeit ist so gross nicht, wenn mann bey solchen Ceremonien an und vor sich nichts böses, bey deren Gebrauch nicht mehr Schaden als Vorthail, und im Gegenheil noch vielen Nutzen siehet. Wenn also unser Allernädigster König huldreich geruhen würde, (aus Landes-Väterlicher Vorsorge für das Wohl der Kirche, zur Beförderung der Erbauung und Gottseeligkeit,) die obgedachte Confirmation derer, die zum erstenmahl zum Tisch des Herrn gehen wollen, in dero) Königreichen einzuführen: so würde der Allerhöchste die dabey lautere und gute Absicht und seelige Bemühung nicht ohne augenscheinliches Seegen und Belohnung seyn lassen. —

Af Söhlenthals Betænkning kan følgende fremhæves: Konfirmationen, der anbefales af Spener og andre Sandhedsvidner, er god og bør indføres. Men beklageligt er det, at alle den Slags gode Kirkeskikke under de fleste sædvanlige Læreres Hænder blive tomme Ceremonier uden Aand og Kraft. Ellers er dette min Hovedsætning: Saa længe der i vor Kirke som Lærere ingen Guds Mænd er, som i sand Aandens Kraft og med ret Alvor føre Sjælene til den Herre Jesus, saa længe kan ved gode Forordninger og Anstalter i Almindelighed den store Hob ikke i Sandhed forbedres. Men skal blot i nogen Maade vor højlovede Frelzers Rige udbredes i D. K. Maj.s Riger og Lande, saa maa vel de faa retskafne Lærere have Frihed til at arbejde paa Sjælene paa enhver Art og Maade, som de finde passende, uden dog derved at give Anledning til Uordener. Dertil vilde Husandagter bidrage særdeles meget, naar en

saadan Christi Tjener paa en dertil passende Tid holdt private Opbyggelsesmøder, hvortil saa mange maatte indfinde sig, som han kunde huse i sit Kammer. Syngetimerne («die Singstunden») i Halle ere begyndte saaledes, og Hr. Frawen har endog ofte talt om, at Præsterne skulde gjøre noget saadant. Den lille Hob af Jesu Christi Efterfølgere vilde da ogsaa have Tilladelse til at forsamle sig i et ringe Antal og at opbygges paa deres Tros allerhelligste Grund. Det vil ved Guds Naade snart vise sig, hvilket stort Træ der kan voxe op af dette Sennepskorn, og hvor mange Maader Mel denne Surdej kan gjennevsyre. Frugterne deraf vil vise sig i den salige Evighed.

Stolberg er enig med Söhlenthal med Hensyn til Nytten af Opbyggelsesmøder; men han vil, at Konfirmation skal overværes af «en overordnet». Selv om Handlingen ej ret kan administreres af en uomvendt Lærer, saa vil dog Folket faa flere Kundskaber («so bleibt doch eine bessere Pädagogie unter dem Volck»); naar der saa kommer en from Lærer, kan han gjøre det bedre, og man vil ikke bebrejde ham, at han begynder «noget nyt».

Medens Sagen saaledes drøftedes af Kongens Raadgi-
vere, maa Schröder og Bluhme have været flittig sys-
selsatte med Udarbejdelse af en Konfirmationsordning, da
de allerede den 27. September vare færdige med deres Ud-
kast, ^{til Kongen} (der gennem Kancelliets Præsident, J. L. Holstein,
tilstilledes Kongen. Det skal ikke meddeles her, da den
endelige Forordning om Konfirmationen er en saa godt
som ordret Oversættelse deraf. Kongen fandt det meget
godt paa et enkelt Punkt nær, der dog vistnok kun bero-
ede paa en mindre heldig Udtryksmaade, hvorpaa han 30.
Sept. paalagde Holstein at æske Biskop Worms Ytringer
derom¹⁾, hvad Udkastet Koncipister for øvrigt allerede
havde foreslaaet.

¹⁾ Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 220—1.

Biskoppens meget udførlige Erklæring er dat. 15. Novbr. og indeholder adskillige Betænkeligheder ved Forslaget. tillige henstiller han til Hs. Maj. »om det ej kunde synes tjenligt, at dermed endnu i nogen Tid henhvilede, indtil de daarlige og ugrundede Tanker kan komme den enfoldige Almue af Hovedet, ved hvilke en stor Del af dem, uden Føje, indbilde sig, at adskilligt i vor Kirkes uskyldige Ceremonier skal forandres; thi hastes der for meget med denne Anstalt, da maatte de, ihvorvel uden Aarsag, tænke, at sligt var en Begyndelse til Forandringen, hvilken urimelig Mistanke kunde betage En eller Anden den Andagt, som de burde føre med sig til en saadan gudelig Forretning«¹⁾).

Over disse Indvendinger afgav Schrøder og Bluh me efter Kongens Ønske en Erklæring, hvori de søgte at vise, at de alle vare ubeføjede. Med Hensyn til en Udsættelse af Sagen bemærkes: »At udsætte denne saa gavnlige Sag, og det for Menigmands Skyld, der frygter alle Slags Forandringer, tilraade vi ingenlunde; thi da maatte man længe vente og bortdø, førend man fik anordnet noget Godt til Bedste for vort kjære danske Zion. Thi Menigmand vil stedse af de alleruskyldigste Ting præsumere noget Ondt«²⁾).

Den 16. Dec. 1736 skrev Kongen til Holstein: »Bluhmes Betænkning har Vi læst og har intet videre derved at bemærke. Haandspaalæggelsen kan altsaa finde Sted«³⁾. Hvad det sidste Punkt angaar, havde Kongen nemlig næret Betænkelighed, da han var bange for, at man derved skulde fristes til at tillægge Konfirmationen en sakramental Kraft og derved berøve Daaben noget af dens Betydning⁴⁾).

Samme Dag Kongen havde tilskrevet Holstein oven-

¹⁾ Hele Worms Erklæring er trykt i Mnemosyne IV, 236—53.

²⁾ Trykt (i dansk Oversættelse) i Mnemosyne IV. 254—63.

³⁾ Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 224.

⁴⁾ Dette Punkt havde allerede været til Behandling i Direktionen for Waisenhuset ved den første Konfirmation her i Marts 1735 (Kh. Sml. 4. R. III, 544—5).

anførte Linier, kunde denne, der var en hurtig Expedient, forelægge Majestæten til Underskrift, et Reskript til samtlige Biskopper i Danmark og Norge og til Bluhme¹⁾ af følgende Indhold:

Christian VI.

Saasom Vi, efter god og grundig Overlæggelse, haver fundet, det at være vore kjære og tro Undersaatter, og især den efterhaanden opvoxende Ungdom, til Nytte, Gavn og Opbyggelse, at den i saa mange evangeliske Menigheder, saavel som og i vore egne Hertugdømmer og Grevskaber, allerede indførte og brugelige Børns Confirmation eller offentlige Bekræftelse i deres Daabs Naade, deres nemlig, der første Gang vil gaa til Herrens Bord, ogsaa bliver indført og kommer i Gang udi begge vore Riger, Danmark og Norge, endel paa det man kan opvække Ungdommen til desmere at forberede sig til saa helligt et Værk, som Alterens Sacramente er, og opmuntre dem til en bestandig Troskab i den Naade, som de har annammet i Daaben, men endel og at man kan føre de Fuldvoxne deres Daabspagt og fordum gjorte Løfte til Gemyt, og paa saadan Maade mage det saa, at den ganske Menighed kan derved kraftig blive opbygget: Saa byde og befale Vi Dig hermed allernaadigst, at Du med forderligste ser bemeldte Confirmation efter hosfølgende foreskrevne Maade indført i alle de Menigheder, som Dig er betroet at have Tilsyn og Indseende med, at Du sender hver Provst en Copi deraf, og befaler dem i vort Navn at give alle Præsterne i deres Herreder en Copi deraf, og at se til, at denne gode og nyttige Anstalt udi alle Menigheder, baade af Lærere og Tilhørere, altid og i alle Stykker bliver efter den foreskrevne Regel iagttaget, og at der bestandig bliver holdt derover. Og haver Du Os strax allerunderdanigst at indberette, at dette vores allernaadigste Rescript er Dig til-

¹⁾ Som Overhofpræst havde Bluhme nemlig bispelig Myndighed over Hof- og Slotsmenighederne i Kjøbenhavn med Frederiksberg, Frederiksborg, Kronborg og Fredensborg.

hænde kommet. Dermed sker vor Villie. Befalende Dig Gud. Skrevet paa vort Slot Frederiksberg den 16. Decem-ber Anno 1735¹⁾.

Det kan synes paafaldende, at Biskopperne fik denne Meddelelse, inden den egentlige Forordning endnu var udstedt; men det skulde maaske, som L. Koch formoder²⁾, være en Art Erstatning for, at de (Worm undtagen) vare holdte udenfor alle Forhandlingerne om Sagen.

At Forberedelserne for øvrigt endnu ikke vare til Ende, ses deraf, at Biskop Worm samme Dag (16. Dec.) fik Be-ling om at indgive »Project« til den Bøn, der skulde bruges ved Konfirmationen, som han da ogsaa indsendte 23. Decbr.³⁾, og at Kongen 5. Jan. 1736 skrev til Holstein: »Projectet til Indledningen (introitus) til den trykte Forordning angaaende Konfirmationen approbere Vi«⁴⁾.

Da Forberedelserne saaledes vare bragte til Ende, udkom den bekjendte Forordning af 13. Januar 1736 om Indførelse af almindelig Konfirmation af Ungdommen i Danmark og Norge. Til at begynde med var den ingenlunde alle tilpas. Herom ytrer Pontoppidan: »Ligesom alt andet nyt maatte den i Begyndelsen gennemgaa adskillige Kritiker af dem, der vilde have, at alting skulde blive ved det gamle, endogsaa den gamle Adam selv. Nogle vrangvillige og ondskabsfulde Mennesker udsprede det Rygte, at den gamle Daab var ikke kraftig nok, man skulde døbes paany; andre sagde, den gamle Daab kunde ikke være gyldig, uden den blev herved bekræftet og stadfæstet, da dog Forsættet var kjendelig nok, at ikke Daaben skulde stadfæstes,

¹⁾ Sjæl Tegn. Mnemosyne IV, 264—6 efter det til Biskop Chr. Ram-mus i Odense rettede Brev. J. Møller mener, at det er en Føl-geskrivelse til Forordn. af 13. Jan. 1736, hvad Dateringen modbe-viser. Det gjælder derimod den (Møller ubekjendte) foreløbige Meddelelse til Biskopperne af den endnu ikke udstedte Forord-ning.

²⁾ L. Koch, Kristian VI's Hist. S. 191.

³⁾ J. Møller, Mnemosyne IV, 264.

⁴⁾ Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 227.

men de døbte stadfæste og igjentage deres Forpligtelse til at efterleve Daabens Pagt. En vis lærd Mand skrev *Confirmatio Confirmationis*, og vilde efter første Anseelse vindicere dens Uskyldighed; men andre holdt det for en Modsigelse, skjønt fin og halv uformærket¹⁾.

Forfatteren af det nævnte Skrift var den bekendte Stiftsprovst i Viborg, Christen Lassen Tychonius. At han har indsendt sit Manuskript til Kongen, ses af dennes Brev af 16. April 1736 til Holstein, hvori det hedder: »Skriftet af Provsten i Viborg tilsender Vi Ham (Holstein); Vi har ikke haft Tid at læse det«²⁾. Havde Kongen haft Tillid til Tychonius, vilde han sandsynlig have fundet Tid til at lade sig Skriftet forelæse. Holstein maa vel heller ikke have fundet Behag deri, da det forblev utrykt og nu kun foreligger i Afskrifter³⁾. Det bestaar af 14 Indvendinger mod den ny Forordning, lagte en Embedsbroder i Munden, med udførlig Gjendrivelse af dem. Det lader til, at Indvendingerne have vakt megen Opmærksomhed, da der findes flere særlige Afskrifter af dem i vore Manuskript-samlinger, hvoriblandt følgende:

Nogle Objectioner imod den af Hs. Kgl. Maj. forordnede Confirmation.

1. Har aldrig nogen Præst lært eller har kunnet lære Confirmationens Natur og Beskaffenhed⁴⁾.

2. Er denne Skik kommen fra Pavedømmet, saa ingen evangelisk Lærer kan med god Samvittighed følge den.

¹⁾ E. Pontoppidan, Collegium pastorale practicum, 2. Udg. S. 455.

²⁾ Rørdam, Hist. Saml og Studier. II, 231.

³⁾ Bl. a. i Kallske Saml. 476. 4to. Titelen lyder:

•*Confirmatio Confirmationis*, eller Enfoldig Betænkning af Guds Ord, den hellige Kirkes Skikke, Luthers Reformations Orden og en oplyst Fornuft, hvad der kan og bør holdes om de Unges Bekræftelses Skik, Ret og Opbyggelighed. Af Confirmationens Lydige Tjener.

⁴⁾ Se ndf. S. 383 Besvarelsen af denne Indvending.

3. Har den ikke Biskopperne, som Gud har betroet sin Kirke, deres vel overvejede og samtydige Consens.

4. Har den ikke Guds eller Christi og Apostlernes Befaling, Forjættelse eller Exempel.

5. Har den ikke været brugelig i den første Christi Kirke, som alene bør regnes til Apostlernes Død, og aldrig uden Forargelse kan bruges for de voxne, som i deres Barndom ere lovligen døbte.

6. Giver den en Scrupel for de enfoldige, som enten maa tro, vor Lærdom at være urigtig, da den saa længe har taalt denne Urigtighed og Mangel, eller tvivle om deres egen Salighed, siden de mangler denne Indvielse.

7. Giver den Anledning til Splid og aandelig Hovmod hos de unge, som kunne rose sig af en hellig Haandspaalæggelse, frem for de forrige.

8. Har alle Lærerne gjort Ed paa Ritualen og den Augsburgiske Confession, som ej melder derom, hvorfor vi ej maa antage noget, som er fremmed for den.

9. Mange protestantiske, evangeliske Kirker og Lande agnoscere den ej mere end Paven og hans Commando.

10. De unge, som ej har Skoler, og næppe kan læse de 5 Parter i Catechismo, skal kunne lære disse Spørgsmaal og denne Examen.

11. Saadan Confirmation behøves aldeles ikke, siden vi har faaet Haandspaalæggelse i Daaben, og har Examen god nok før Alterens Sacramente, efter vor Lov og Ritual.

12. Man maa ej vige de i vore Tider indsnigende falske Brødre, som uden al Tvivl har udvirket alt dette Værk til vor Kirkes og Rituals Præjudice, og derved kan sigte til videre Indpas at gjøre i vor gamle Lærdom.

13. Den passer sig just ej paa Dominica Qvasimodogeniti, som aldrig har været forundt nogen særdeles Ceremoni og Fordel for andre.

14. Lutherus har ej været Patron, men en bitter Fjende og Hader af Confirmationen.

Tychonius's om stor Lærdom vidnende Gjendrivelse af disse »Objectioner« er for vidtløftig til her at gjengives. Det maa være nok med at anføre Svaret paa den første Indvending.

»Hr. Broder har Medlidenhed med Præster og Lærere, som befales at skal lære andre Confirmationens Natur, Beskaffenhed og Virkning, da de selv aldrig har lært den, vist nok aldrig har haft den i noget Collegio, Lectiebog etc., aldrig er examineret derom af nogen Theologo eller Biskop, ja har faaet Aversion for den fra Ungdom af og paa Academiet, som for en pavelig og antichristisk Skik etc. Men slige Præster ere hellere at laste end at ynke. Lad dem blive hart ved Læsningen og Lærdommen, 1 Tim. 4,18, lad dem anvende derpaa den Tid, som enten spildes eller ilde anvendes, saa kan de læse hos Gerhardum i hans Loc. Tom. 4 p. 578, og endnu mere i hans Confess. Cathol. Tom. 3 p. 545, hos Schertzer, Loc. 3 p. 339, hos Quenstedt part. 4 p. 88, hos andre, og allerbedst (foruden vor gode Biskop Brochman, Syst. T. 2 p. 2028 sq.), hos den store Chemnitium, Exam. p. 348—461, Edit. Genev., herlige Ting om Confirmationen, hvor de i Anledning af dens Igjendrivelse, forsaavidt den er papistisk, viser dens rette Brugs Ælde, Ære og Tilladelighed, forsaavidt den er christelig og opbyggelig. Og saa kan de blive oplyst om, at der virkelig er og i langsommelig Tid og mange Seculis har været noget til i Guds Kirke, som er nævnet og kaldet med det Navn af Confirmation, hvoraf det tydske Firmung og Firmelung har sit Navn og Oprindelse, og hvorom iblandt de Reformerte Dallæus i et eget Skrift om Confirmationen, som dens Fjende, og Bingham, Loc. 12, som dens Ven, men iblandt Papisterne selv Bellarminus, Controv. T. 2, part. 2 p. 146—206, ere værde at læse, som de, der har sanket sammen alt, hvad enten Historien eller Fædrene har derom, alt hvad Lutherus og Chemnitius har derimod, og hel vel kan nytte, naar man har Messiæ Ka-

steskovi ved Haanden, Matth. 3,12, til at skille Avnerne fra Hveden«.

Skjønt Kongen havde henlagt Tychonius's Skrift, der vel ogsaa var ham for lærdt og for bestemt havde fremhævet Indvendingerne mod Konfirmationen, var det dog i høj Grad hans Ønske, at Sagen selv paa den bedste Maade og i videste Kredse skulde anbefales, hvorfor han lod Holstein i »Hs. Majestæts høje Navn« skrive til Biskopperne om at udarbejde udførlige Hyrdebreve, hvorved den ny Foranstaltning til Kirkelivets Fremme anbefalede til »Provster, Præster, Degne og Skoleholdere«. Noget saadant havde Biskop Worm allerede foreslaaet i sin tidligere omtalte Betænkning og tilbudt at forfatte »et lidet Skrift i vort danske Tungemaal, hvorudi forklares Konfirmationens Natur, Øjemærke og Nytte«, et Forslag, som fuldstændig var tiltraadt af Bluhme¹). Tilbudet blev da ogsaa modtaget.

Allerede i Foraaret 1736 havde Worm gennem Holstein indsendt et saadant udførligt Skrift; thi den 16. April skrev Kongen til sin nævnte Minister: »Das Buch vom Bischoff folget hiemit wieder zurücke. Wir haben solches gelesen; es ist wohl ein und anderes darin, so besser gewesen wäre aus zu lassen. Lass Er es doch Schröder und Bluhme sehen, damit sie ihr Sentiment darüber sagen können«²).

Da Bogen var indleveret i Haandskrift, har den inden Trykningen modtaget adskillige Ændringer, som følgende Skrivelse viser:

Til Biskop Hr. Christen Worm.

Højædle og højærværdige Hr. Biskop!

Det Skrift, Deris Højærværdighed, før Bortreisen fra Kiøbenhavn, til mig haver leveret, betreffende Ungdommens

¹) Møller, Mnemosyne IV, 253. 262.

²) Rørdam, Hist. Saml. og Studier. II, 231.

Confirmation i deris Daabes Naade, haver ieg Hans Kongelig May^t allerunderdanigst overleveret, som samme haver igiennem læst, og befalet mig at tilsette, hvis Deris Høyærværdighed finder paa adskillige Stæder at være anført, hvilket allerhøyst bemelte Hans May^t allernaadigst vil, at skal paa de marquerede Stæder saaledes insereres og forandres, men skulde Deres Høyærværdighed finde, at noget feilede i Connexionen af det, som er bleven tilsat, saa kunde Deris Høyærværdighed det saaviit remedere, at Connexionen blev rigtig, uden at Sensus blev anderledes, end in margine er noteret. Iligemaade maa ieg herved erindre: at ved bemelte Skrifts igiennem Læsning er det befunden, at nogle af de derudi allegerede dictis scripturæ ikke efter den Bibel, her er bleven brugt for samme at eftersee, har været paa de citerede Stæder at finde, hvilket muelig kand være kommen deraf, at den Version, som hans Høyærværdighed har betient sig af, og denne have været underskedlige; imidlertid vilde Deris Høyærværdighed lade sligt eftersee, og, naar det var rigtig befunden, lade Skriftet trykke; udi det øvrige, som det er Hans May^{ts} allernaadigste Villie, at alle Biskopperne enhver i sit Stift, skal i een Pastoral-Skrivelse til alle udi Stiftet værende Præster, Klokkere, Skolemestere og andre, som med Confirmationen haver at bestille, underviise dem om Confirmationens Brng og Nytte, og hvorledes Lærerne, for at oplyse baade de Unge og Gamle, sig skal forholde, haver Hans kongelig May^t allernaadigst befalet mig, at tilmelde Deris Høyærværdighed, at De det Brev, som af Dem i saa Maader for Deris Stifts Geistlighed blev forfattet, havde tillige at annectere een Erindring, hvor kaaldsindig Forberedelsen hidindtil gemeenlig er paadreven for dem, som første Gang admitteres til den hellige Nadvere, idet man meestendeelen har ladet det derved beroe, een eeniste Gang at kalde dem for sig, denem nogle Spørsmaal af Cateehismo at forelegge, og dem strax derpaa til den hellige Nadvere at antage, uden enten deris Siæles indvortes Grund at udforske, ret at randsage

om deris Hierters Tilstand for Gud, eller at drive paa den sande Hiertets og Sindets Forandring. Thi omendskiønt Gud alleene kiender det forborgne i Menniskenes Hierter, saa er det dog een Læreres Pligt, saa meget som mueligt er, af de udvortes Kiendetegn at prøve, om Aanderne ere af Gud, eller ey? og ved sin udvortes Underviisning drive paa den indvortes Hiertets og Sindets Forandring, hvilket, om det end hidindtil af mange Lærere kand være skeet, saa kand det dog ingenlunde nægtes, at det jo, om ikke af de fleeste, saa dog af een stoer Deel er bleven efterladt og forsømt. I samme Pastoral-Skrivelse skal ogsaa Lærerne opmuntres, Confirmationen paa saadan een klar og levende Maade, som udi Hans May^{ts} allernaadigste Forordning er foreskreven, at forrette, og hvad derudi ikke udførlig nok er bleven forestilt, som ey heller har kundet skee efter alle sine Omstændigheder, skal Lærerne, som ere pligtige at kiende deris Meenigheders Tilstand, efter den Gave, som er given enhver, med Trøst, Lærdom og Formaning eftertrykkeligen og utrettelig, under Guds ventende Bistand og Velsignelse, bemøye sig at arbeide baade paa de gamles og unges Oplysning i Guds sande Frygt. Naar saaledes foranmelte Pastoral-Skrivelse af Deris Høyærværdighed er bleven forfattet, og dette foranførte dertil føyet, saa og efter Hans May^{ts} allernaadigste Befaling først Hans May^t tilstillet, kunde det siden trykkes, enten for sig selv a parte, eller annecteres dette forskrevne og herhos følgende af Deris Høyærværdighed forfattede Skrift, og efter at nogle Exemplarer deraf til Cancelliet er bleven indsendt, til Deris Høyærværdigheds underhavende Geistlighed, som med Confirmationen haver at bestille, uddeles. Jeg forbliver (osv.).

Slesvig d. 30. Maji A^o 1736.

J. L. v. Holstein.

Efter at Worms Skrift havde modtaget de af Holstein antydede Rettelser og Tilføjelser, udkom det i Trykken under følgende Titel:

Et velment Sende-Brev angaaende den Gudelig Confirmation Forretning, affærdiget efter Kongelig Allernaadigst Befaling til samtlige Provster, Præster, Degne og Schole-Holdere i Siellands Stift, af Christen Willumsøn Worm. Kbhvn. (uden Trykkeaar, 167 Sider i 8vo).

Skriftet indeholder unægtelig en Del, som uden Skade kunde være udeladt, da det bedre havde passet i en almindelig Opbyggelsesbog. Men for øvrigt anbefaler Biskoppen Præster, Lærere og Forældre saa indtrængende som mulig at lægge Ungdommen Handlingens Alvor paa Sinde. De om Pietismen stærkt mindende Udtryk i Holsteins Brev anvender han dog ikke.

Da det i Holsteins ovf. meddelte Brev var paalagt Biskoppen at forfatte endnu en Pastoral-Skrivelse, der paa »en klar og levende Maade« viste, hvorledes Præsterne skulde udføre Konfirmationen i Overensstemmelse med den kongelige Forordning, saa maatte Worm atter tage Sagen op og forfatte et nyt Skrift, der, efter ligesom det forrige at være underkastet Kongens og Holsteins Censur, udkom under følgende Titel:

Om Børne-Daabens Fornødenhed, og Confirmationens Nytte. Kbhvn. (uden Trykkeaar, 100 Sider i 8vo).

Dette andet Skrift staar i Henseende til klar Besvarelse af den stillede Opgave ikke saa lidt over det første, og vil endnu kunne læses med Bifald af enhver, der erkjender Rigtigheden af de to i Titelen fremhævede Sætninger. Skriftet vidner om, at skjønt Worm oprindelig havde haft Betænkeligheder ved, hvad vi vel kunne kalde Indførelse af tvungen, almindelig Konfirmation, saa har han dog fra sit orthodoxe Stade gjort sit Bedste for at give Børnedaabens sakramentale Ære og Forrang, og Konfirmationen, hvad der kan tilkomme den som en god og gavnlig Kirkeskik, naar den udføres paa den rette Maade.

I Holsteins ovf. anførte Brev berøres, at der til samtlige Bisper i Danmark og Norge var udgaaet kgl. Befaling,

om at de skulde udfærdige Pastoralbreve til deres underhavende Præster og Lærere og deri belære dem om Konfirmationens »Brug og Nytte«. At denne Befaling er efterkommet, kan jo ikke betvivles. Vi have saaledes den vel affattede »Epistola pastoralis«, som Biskop Jacob Kærup i Christianssand 3. Aug. 1736 udsendte i sit Stift i Henshold til Ordre af 17. Apr. og 23. Maj s. A. modtagne gennem Holstein¹⁾).

Hvis Biskopperne vilde lade deres Hyrdebreve trykke, maatte de først indsende dem til Kongen, for at kunne blive gennemgaaede og rettede før Trykningen. Dette var saaledes Tilfældet med Biskop Mumme i Aalborg. Han tilhørte den pietistiske Retning, og hans Skrift fandt derfor ogsaa i det hele allerhøjeste Bifald, men adskillige Ændringer maatte Holstein dog paalægge ham at foretage, inden Skriftet kunde udkomme — som følgende Skrivelse viser:

Til Biskop Christoph Mumme.

Velædle og Høyærværdige Hr. Biskop!

Hans Kongelig May^t haver ieg allerunderdanigst refereret det af Deris Høyærværdighed forfattede og ved deris Skrivelse til mig af den 20. Augusti udi næstafvigte Aar indsendte Skrift, kaldet Anledninger²⁾), hvorledes opbyggeligt er i Werk at stille den kongelig allernaadigste Forordning af den 13. Januarii 1736 om Confirmationen og den tilvoxende Ungdoms Bekræftelse i Daabens Naade. Da dette af Dennem forfattede Skrift er befunden med en særdeles Fliid at være udarbeidet og at indeholde meget got, saavel hvad Confirmationen selv og dens Nytte, Art og Nødvendighed angaar, som og hvad der kand tiene til Efterretning baade for dem, som skal confirmere, og dennem, som skal confirmeres; men een Ting finder mand at være dreven lidet for høit, nemlig at Helliggiørelse, Fornyelse og

¹⁾ Theol. Tidsskrift for den evang.-luth. Kirke i Norge (1863) VI, 61—73.

²⁾ o: Anleitungen.

gode Gierninger ikke hører tillige til Daabens Pagt, men følger først derpaa. Nu bliver det vel en afgjort Sandhed, at gode Gierninger ei virkelig løber ind i Daabens Pagt, saasom Naadens Pagt¹⁾; Men af dette følger dog ikke, at Løfte om en ny Lydighed ikke ogsaa henhører til det i Daaben gjorde Løfte; Sagen er klar: man lover Gud ny Lydighed, ikke anderledes end i Poenitentze man lover og tilsiger Gud, at man vil giøre hans Villie og trachte efter Helliggiørelse, ikke saaledes, at man derved ville erhverve sig Guds Naade, eller man ville være from, at hand maatte blive os naadig; Nei: men saaledes, man vilde, om Gud efter sin Forjettelse vil være os naadig, giøre sig deelagtig i hans faderlige Kierlighed og Godhed, og om hand giør os got, saa vil man være ham lydig, efter den Naade og Kraft, som hand dertil vil forleene os; kortelig, man lover visselig ikke Helliggiørelse og gode Gierninger som en Condition, der skal opfyldes, førend man indgaar den Pagt og antager Guds Naade, men man tilstaar og bekien-der for Gud, at man finder sig skyldig, efter saadant gjorde Løfte og oppebaarne Naade, at udviise og bringe disse Frugter, og forbinder sig altsaa til at være flittig til gode Gierninger. Da det nu befindes, at dette af Deris Høyrærværdighed forfattede Skrifts største Force og Kraft bestaar udi de mange skønne catechetiske Spørsmåale og Svar, ved hvilke Daabens Pagt og Forbund og mange derhen hørende Troes Articler blive oplyste og gjort tydelige, saa at baade Lærerne²⁾, der skal informere dem, som skal confirmeres, deraf kand tage den skønneste Anledning, ved Spørsmåale vel at skille de vigtigste Troens Articler fra hinanden, som ikke er enhver given, og de, som skal confirmeres, kand finde de grundigste Svar paa de fremsatte Spørsmåale, og kunde saaledes, naar de rettelig have fattet og begrebet Spørsmåalene, blive over Maade vel grun-

¹⁾ Dette søges nærmere godtgjort, men i saa uklare Udtryk, at de her forbigaaes.

²⁾ c: Præsterne.

dede udi Saligheds Kundskab; Og den af Biskop Worm herom forfattede Pastoral Skrivelse thetice er bleven udført, og Biskop Hersleb har tracteret denne materie parænetice, saa haver allerførst bemelte Hans May^t allernaadigst befaleet mig at tilkiendegive Deris Høyærværdighed, at De havde denne Deris Pastoral Skrivelse som en aparte Tractat at indrette, og derudi Spørsmålene, som til denne Confirmation-Examen kand bruges, saaledes at forfatte, at alle Troens og Leve-Pligter, der ere fornødne at viides af den, som skal confirmeres, efter deris Høyærværdigheds Methode, ved Spørsmåle og Giensvar, blive fra hverandre separerede, og det paa den Maade, at Spørsmålene, som handle e. gr. om Poenitentze, Troen, Daaben etc. blive fra hinanden adskilte, og med deris særdeeles Titul betegnede, dog at det alt, saa meget mueligt, tydelig og eenfoldig bliver exprimeret, paa det at ikke alleene Læreren kand have een tilstrækkelig Underretning, hvorledes hand bør informere og præparere dem, som skal confirmeres, hvorpaa der sandelig haves Mangel hos flere, end mand skulle troe og tænke, saa at alt, hvad der spørges, er gandske tørt, magert og elendigt, men end og at confirmandi selv kunde, foruden deris ordentlige Catechismum, ogsaa læse denne Underretning, og derved præparere sig til Examen; Da Deris Høyærværdighed ligeledes, ved at indføre de til Confirmationen henhørende Materier, nu Informationen til Examen bliver viitløftigere, havde noget udførligere at handle om Fornyelsen og Helliggiørelsen, end udi den af Dem forfattede Pastoral Skrivelse skeet er, saasom denne Articul ogsaa er een Hovedpunct, hvorom Confirmandi bør underrettes og for een blind Tillid til deris Daab advares og præcaveres. Thi det staar fast, at ved det Løfte, der gøres i Daabens Pagt, hvor Diævelen og alle hans Gierninger og Væsen afsiges, indfattes og forstaas i lige Maade uden ald Modsigelse dette, at man lover og tilsiger at flye Synden og at beflitte sig paa Hellighed og gode Gierninger, ikke derved at forskaffe sig selv Daabens Naade, men

desto meere at forbinde sig, sit gandske Liv og Levnet efter den at fremdrage, sin Taknemmelighed for dens Erlangelse beviise, og under største Vindskibelighed tage sig vare for det, som os samme kunde berøve.

Af dette foranførte erfarer saaledes Deris Høyærværdighed Hans May^{ts} allernaadigste Intention angaaende det af Dem om Confirmationen opsatte Skrift, som ieg herhos tilbage sender, og naar det, som oven er melt, er bleven i Agt taget, ville Deris Høyærværdighed det igien indsende og tillige lade følge sit Betænkende, hvor de formeente, at det best kunde trykkes, enten her eller i Aalborg, hvor tvende Bogtrykkere nyelig have faaet Priveligum sig at nedsætte, saa fremt de, som man haaber, der skulle være etablerede, naar Skriftet var færdig.

Jeg forbliver (osv.)

Cancelliet i Khavn d. 23. Martii 1737.

J. L. von Holstein.

Paa Grund af Biskop Mummess snart efter paafølgende Død er Skriftet ikke udkommet. En bedre Skjæbne havde derimod det af Biskop Peder Hersleb i Christiania forfattede Hyrdebrev, skjønt ogsaa dette blev underkastet en omhyggelig Granskning, inden det kom for Lyset, som følgende Skrivelser vise.

Til Biskop Mag. Peder Hersleb.

Høyædle og Høyærværdige Hr. Biskop!

Det Skrift, som Deris Høyærværdighed haver forfattet og mig tilsendt, betreffende Confirmationen, haver ieg Hans Kongelig May^t allerunderdanigst overleveret, og som allerhøyst bemelte Hans May^t samme Skrift allernaadigst haver approberet, dog at det efter hosfølgende Notata bliver forandret, saa giver ieg mig den Ære, hermed at tilbage sende baade Skriftet og bemelte Notata, da Deris Høyærværdighed, naar Skriftet saaledes er indrettet, ville behage det til Eftersyn at nedsende, som derefter, uden viidere Censur, kand trykkes, hvortil Hans May^t sin allernaadigste

Concession vil lade meddele, og finder Hans May^t det tienligst, at Skriftet i Christiania bliver oplagt, hvor Deris Høyærværdighed dermed kand have den fornødne Indseende. Udi det øvrige ville Deris Høyærværdighed, naar Skriftet til Eftersyn bliver nedsendt, tillige lade tilbage følge de Dennem tilsendte Notata in originali.

Jeg forbliver med megen Consideration

Høyædle og høyærværdige

Hr. Biskops

Hafniæ d. 17. Novemb. 1736.

J. L. von Holstein.

Til Biskop Mag. Peder Hersleb.

Høyædle og Høyærværdige Hr. Biskop!

Hvad Deris Høyærværdighed udi Deris meget ærede Skrivelse af den 28. Novembr. udi næstafvigte Aar, i Anledning af hvis ieg dennem under den 17de nest forhen havde tilskrevet, haver erindret, angaaende den af dennem forfattede Pastoral Skrivelse, er alt tillige med Pastoral Skrивelsen i sig selv bleven Hans Kongelig May^t allerunderdanigst refereret, og haver allerførst bemelte Hans May^t allernaadigst befalet mig, at til melde Deris Høyærværdighed, at hverken Autor til det Skrift, confirmatio confirmationis kaldet¹⁾, eller Skriftet selv, udi Deris Høyærværdigheds Pastoral Skrivelse maatte mentioneres eller anføres, saa som deraf kunde reise sig een forargelig Striid, hvoraf Guds Kirke kunde faae meere Skade end Nytte at forvente; Thi siden dette Skrift, der synes at være meer imod end for Confirmationen, skal have funden stor Indgang udi mange Gemytter, som ikke ere for det gode, saa holdes det baade nødvendig og billig, at samme Skrift realiter bliver refuteret, og kand saaledes de Stæder udi den af Deris Høyærværdighed forfattede Pastoral Skrivelse, hvorudi Autor og Skriftet selv bliver anført, udelades, og hvad paa Skriftet og dets Autor er indrettet, sættes impersona-

¹⁾ Se foran S. 381 ff.

liter og i Almindelighed appliceres paa Sagen selv, da denne Pastoral Skrivelse saaledes hverken taber sin Kraft eller det Øyemærke, hvortil den er skreven; Efter hvilke Omstændigheder da udelades alt det, som er anført paa Pag. 11, 12, 13 og 14, fra de Ord Pag. 11, men at fingere etc. indtil Pag. 14. Men endskiønt ieg ikke agter her at skrive etc. Pag. 28, maa de Ord, hvilket Autor til det forbemelte Manuscript etc. udelades, og impersonaliter saaledes settes: hvilket billigen merkes og anføres, for at igiendrive dem, som kunde ville etc. Naar Pag. 37 de Ord Lin. 7: efterdi ieg seer, at iblant etc. indtil at dersom intet maatte skee uden deres etc. udelades, og det foregaaende med det efterfølgende bliver saaledes sammen føjet: Det er at sige, at aldrig nogen Forbedring skulde skee i noget Stykke; Thi dersom intet maatte skee uden Geistlighedens Overensstemmelse, saa skulde aldrig noget godt skee, og den Tanke etc., saa kand alt det andet blive staaende, ligeledes maa Pag. 38 efter forrige Satz de Ord: Men det rette Argument, hvormed Autor etc. indtil: Naar ieg etc. aldeeles udelades; Pag. 58 Lin. 10 kand alleeneste de Ord: e. g. de scrupler, som Autor til foromtalte skrevne Tractat har forestillet sig, udelades, saa følger alting i god Orden. og Pag. 36 Lin. 2 vil Stryckii Skrift de jure Sabati udelades, siden samme indeholder mange anstødelige Ting, og Deris Høyærværdighed kunde blive anseet for samme at billige og bifalde.

Dette er da, hvad Hans Kongelig May^t allernaadigst haver funden for got at vil have forandret udi denne Pastoral Skrivelse, som jeg giver mig den Ære hermed at tilbage sende, at Deris Høyærværdighed vilde lade samme med oven anførte Forandringer reenskrive, og, naar det under Deris Høyærværdigheds Opsigt var reenskreven, og bragt udi een ret Form, samt med een ordentlig og convenable Titul af Deris Høyærværdighed forsynet, vilde De det igien indsende, da Hans May^t allernaadigst vil lade be-

sørge, at det her bliver trykt, og at det derefter paa behørig Stæder kan blive distribueret.

Jeg forbliver med megen Estime

Hafnø d. 27 Martii 1737.

J. L. v. Holstein.

Til Biskop Mag. Peder Hersleb.

Højædle og Højærværdige Hr. Biskop!

Af Deris Højærværdigheds til mig under 13 passato indløbne Skrivelse haver jeg allerunderdanigst refereret Hans Kongelig May^{ts}, at De, ifølge af Hans May^{ts} allernaadigste Resolution, som ieg Dennem udi Skrivelse af den 27de Martii sidstleden communieerede, haver ladet omskrive det af Deris Højærværdighed forfattede Pastoral Brev og derudi accurat observeret alle de til Forandring foreskrevne Puncter, samt at Deris Højærværdighed ønskede helst, at det maatte trykkes in octavo, og at det jo før jo heller maatte komme ud; og som allerhøyst bemelte Hans May^t derpaa allernaadigst haver resolveret, at Skriftet skal trykkes i det Kongelige Waysenhuus, i den Format, som det af Biskop Worm opsatte Skrift er trykt udi, og De haver begiært, og at Deris Højærværdighed 200 Exemplarier og vel nogle fleere, om De det begierer, til at uddeele skal tilsendes, saa vil jeg Deris Højærværdighed saadan Hans May^{ts} allernaadigste Resolution til Deris Efterretning hermed have notificeret. Jeg forbliver med megen Estime

Cancelliet d. 30. Aprilis 1737.

Joh. Ludv. v. Holstein.

Som man ser, er det et ret betydeligt Arbejde, Kongen og hans Omgivelser har lagt ind i Granskningen af de indsendte Manuskripter for at faa dem til nøje at svare til de Tanker, man havde ved Konfirmationsforordningens Udstedelse. For en saa selvbevidst Mand, som Hersleb var, har det vel ikke været saa ganske behageligt at gjøre de mange paapegede Forandringer i hans Skrift; men Kon-

gen, »vores Josias« (som Hersleb kalder ham), maatte lydes, og saa udkom da:

Epistola Pastoralis eller en venlig og velmeent Erin-drings- og Opmuntrings-Skrivelse til det Vel-Ær-værdige, Hæderlige og Vel-lærde Præsteskab udi Aggershuus Biskops-Dømme, efter Kongel. allernaadigste Befaling skrevet, og siden, efter Høystbemeldte Befaling til Trykken hengivet af Peter Hersleb. Kbhvn. 1737 (156 Sider i 8vo).

Skriftet, der vidner om, at Hersleb paa den Tid stod Pietismen nærmest, er for øvrigt præget af hans vældige Energi og store Varme for Sagen. Det er store Krav, han stiller til Præsterne, idet han dog fremhæver, at de nu vilde faa heldigere Arbejdsvilkaar end tidligere, da de nu kunde støtte sig til Kongens Befaling, medens de tidligere havde været udsatte for store Ubehageligheder, naar de vilde hævde, at de unge skulde have et vist Maal af kristelig Kundskab, inden de kunde stedes til Herrens Bord. Hos Præsterne kræves dog nu stor Anspændelse af Aandens Kræfter for at gjøre Fyldest. Tillige fremhæves med Styrke, at det gjaldt for dem om ved Mildhed og Venlighed at vinde Børnenes Tillid og Hengivenhed, for paa den Maade at skaffe Ordet Indgang i de unges Hjærter. »Det vil«, siger han, »være fornøden, at I fra Begyndelsen af søge at sætte dem i en stor Fortrolighed til Eder, og iblandt vise dem, at I selv ere rørte, nu til en inderlig Compassion over dem, nu til en Sorg for dem, nu til en Hunger efter deres Salighed, saa at I endogsaa med Taarer og megen Graad¹⁾ formane dem, men aldrig med Haardhed eller Beskjæmmelse gjør dem sky og afspændige«.

Som enhver Foranstaltning, der stiller ny og hidtil ukjendte Krav til Befolkningen, havde Konfirmationen adskillig Modstand at overvinde. Udgaæet fra den pietistiske

¹⁾ Disse Ord ere fremhævede af Hersleb selv. Noget saadant fortælles jo om Grundtvigs Konfirmandundervisning i hans stærkt bevægede yngre Aar.

Kreds betragtedes den med Uvillie af dem, der holdt paa det gamle eller var religiøst ligegyldige. Almuen har vistnok gennemgaaende følt den som en Byrde. Men i Forbindelse med Almueskolerne og den kateketiske Undervisning, der fulgte i Konfirmationens Spor og støttede den, har den ny Foranstaltning utvivlsomt bidraget betydeligt til Udbredelse af kristelig Oplysning blandt Folket¹⁾. Det bedste Forsvar for Konfirmationen var de Præsters Virksomhed, som formaaede at gjøre denne kirkelige Handling kjær for Børnene, deres Forældre og Menigheden. At der har været saadanne, kan ikke omtvistes²⁾.

Forordningen af 13. Jan. 1736 »angaaende den tilvoxende Ungdoms Confirmation og Bekræftelse i deres Daabes Naade« udkom samtidig i særligt Tryk, der indføjedes i Kvartudgaven af »Kong Christian den Siettes allernaadigste Forordninger og Aabne Breve«. I Johan Wandalls Samling af Kgl. Forordninger (osv.), Aalborg 1782, I, 80 ff. findes ogsaa et fuldstændigt Aftryk af Forordningen. I senere Samlinger af kgl. Reskripter vedrørende Gejstligheden findes mere eller mindre udførlige Udtog af samme.

¹⁾ Se Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. IV, 75 og sammes Coll. past. practicum, 2. Udg. S. 455 f.

²⁾ Et smukt Exempel fra den første Tid er, hvad der fortælles om Nic. Brorsons Konfirmandundervisning (Kh. Sml. 3. R. VI, 672—4. 682—3).